

BOGANMELDELSER

Skuldfrihet och ansvarslöshet. En hälsning till Alvar Nelson på 75 årsdagen av Ane den gamles barnbarn. Utgiven av Kerstin Berglund & Dan Frände & Lenita Häggblom & Kjell Sevón. Publikationer från Institutionen för straff- och processrätt vid Helsingfors universitet B:4. Helsingfors 1994 (ISBN 951-45-6726-9).

Det är naturligt att de personer som vid en viss tidpunkt arbetar på en viss arbetsplats med tiden byts ut mot andra. Detta gäller också för universiteten. Då i synnerhet de personer som med tiden avancerar till en professorsposition ofta är knuta till ett universitet under en lång tidsperiod, kan man klart observera vissa "generationer". Det betyder också att man kan notera vissa generationsskiften.

Då det gäller straffrättsprofessorerna i Norden har idag alla som disputerade under 1940- och 1950-talet ersatts av sådana som disputerat tidigast i slutet av 1960-talet. Den äldre generationen, "far- och morföräldrarna" (bland dem en enkel "farmor") har dragit sig tillbaka – eller dött.

Vissa av dem som hörde till denna generation blev med tiden också internationellt kända. Detta gäller framför allt Johs. Andenæs (Oslo) och Inkeri Anttila (Helsingfors). Endel, som Anders Bratholm (Oslo) och Knud Waaben (København), blev väl kända på det nordiska planet. Några lyckades knappast skapa sig ett namn utanför hemlandet – hur många utanför deras respektive hemland minns idag Reino Ellilä (Helsingfors), Niilo Salovaara (Åbo) eller Per-Edwin Wallén (Lund). Då är det säkert flera som minns de tidigare stora skuggorna en generation längre tillbaka, sådana som Bruno Salmiala och Brynolf Honkasalo (bägge Helsingfors), Stephan Hurwitz (København) samt Ivar Agge och Ivar Strahl (Stockholm, Uppsala).

Alvar Nelson hör till "farföräldrarnas generation", och han hör också till dem som skapat sig ett namn utanför hemlandets gränser. En enkel förklaring till detta är att han hunnit vara professor både i Danmark (Århus) och i Sverige. Ett mer betydelsefullt skäl till detta är alla hans insatser som forskare, lärare och inspirator särskilt för yngre forskare.

Då Alvar Nelson avgick från professuren i straffrätt vid Uppsala universitet 1985 sammanställdes en festskrift som tillägnades honom av uppsatser som utarbetats vid en serie finsk- uppsaliensiska symposier som han initierat. Boken, *Skuld och ansvar*. Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson (Uppsala 1985), skapades som en "hyllning till Alvar Nelson främst för hans säregna generositet mot yngre forskare och hans oskattbara vilja och förmåga att upprätta och vidmakthålla nationella och internationella kontakter".

1994 fyllde Alvar Nelson 75 år. Han uppmärksammades härvid genom att festnummer av Nordisk Tidskrift för Kriminalvidenskab (nr. 2/1994). Den ursprungliga intentionen var att alla som vid denna tidpunkt innehade en professur i straffrätt vid ett universitet i Norden skulle bidra i festnumret. Denna tanke kunde inte realiseras, då vissa av de berörda inte ställde upp. Slutresultatet blev i alla fall ett gedigent nummer, genom att också vissa av emeritiprofessorerna ville medverka.

Alvar Nelson fick emellertid också en annan skriftlig hyllning på sin bemarkelsedag. En grupp yngre straffrättsforskare, eller som de själva kallar sig, "barnbarnen", ville absolut ge sin egen hyllning. Detta skedde genom en festskrift med det gäckande namnet "Skuldfrihet och ansvarslöshet".

"Barnbarnens" festskrift berättar först och främst, genom initiativets spontanitet och kutymfrihet, att den generositet mot yngre forskare som Alvar Nelson tackades för redan år 1985 fortsatt också efter hans pensionering. Festskriften visar klart vilken betydelse det har att en akademisk lärare lyckas engagera och stimulera yngre kolleger och den visar vilken betydelse samarbete över nationsgränserna har.

Samtidigt berättar festskriften också om en skev fördelningen mellan de nordiska länderna, samt inom länderna mellan universitetsstäderna då det gäller rekryteringen av yngre straffrättsforskare. Denna skevhet skapar en viss oro. Även om man beaktar att alla yngre akademiska forskare (på minst doktorandnivå) inom ämnet straffrätt inte haft möjlighet att delta i festskriften, är det i ögonen fallande att hela tolv av de sjutton författarna kommer från Finland (tio från Helsingfors och två från Åbo) och de övriga fem från Norge (en från Bergen och en från Tromsø) och Sverige (två från Uppsala och en från Stockholm). Från Danmark och Island ingår inte alls några bidrag och av de "stora" juridiska fakulteterna i Norden är inte heller Oslo eller Lund företrädda.

Sist men inte minst berättar festskriften om "vad som ligger i tiden". Vilka frågor är det som intresserar de yngre forskarna, vilka är de forskningsparadigm som attraherar och hur balanseras den dogmatiska straffvetenskapen mot mer empiriskt inriktad forskning?

Som en i "föräldragenerationen" har jag läst festskriften med stort allvar, stort intresse och också med glädje. Som andra festskrifter är den visserligen ojämn, men flera av bidragen vidareutvecklar den diskussionen som förts – och som skall föras – om några av straffrättens och kriminalpolitikens kärnfrågor. I endel fall rör det sig om en direkt fortsättning av diskussioner som inletts inom sammnordiska aktiviteter som just Alvar Nelson initierat och aktivt deltagit i. Detta gäller bl. a. bokens första bidrag, Kerstin *Berglunds* (Tromsø) uppsats "Livets kvalitet".

KB:s bidrag tar sin utgångspunkt i ett seminarium som arrangerades i Uppsala 1991. Seminariet var ett i raden finsk-upsaliensiska seminarier, men det var samtidigt mer internationellt genom att också forskare från England, Tyskland och USA deltog. Seminariets tema var "straffvärde" och en gemensam bakgrundstext utgjordes av en artikel som Nils Jareborg och Andrew von Hirsch publicerat under titeln "*Gauging Criminal Harm: A Living Standard Analysis*" (Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 11, No. 1, s. 1–38).

Avsikten med Nils Jareborgs och Andrew von Hirschs artikel var att utarbeta en mall för hur straffvärdet för olika brott kan fastställas, och som en generell formel anger de i artikeln att det gäller att försöka mäta den försämring av livskvaliteten som en straffbar gärning orsakar hos offret.

Som ett exempel använder de skillnaden mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande. De försöker förklara varför ett samlag som offret tvingas till genom våld är mer straffvärt än ett samlag som genomförs när offret på grund av berusning eller andra liknande skäl inte har kontroll över situationen. Som ett konkret exempel använder de sig av ett fall, då en studentflicka har druckit sig full och blir samlagspart medan hennes förmåga (och medvetna intresse av) att göra fysiskt motstånd är starkt nedsatt.

Det KB tar upp är våldet som en faktor som avgör gränsdragningen mellan tvångssituationen (våldtäkt) och utnyttjandesituationen (sexuellt utnyttjande), och den straffvärdemässiga betydelsen av detta. KB accepterar inte Jareborgs och Hirschs resonemang, utan menar att det som är mer betydelsefullt än skillnaden mellan "direkt våld" och "utnyttjande" är "graden av förödmjukelse" för offret.

KB:s argument (som på samma sätt som i exempelfallet implicit utgår från att gärningsmannen är man och offret kvinna) är att den penetrering (eller intima sexuella beröring av annat slag) som gärningen utgörs av i bägge fallen är ett övergrepp mot offrets kropp, vilka sett just från offrets sida åtminstone kvalificerar vanlig misshandel. Det betyder att utgående från offrets subjektiva uppfattning kan sexuell utnyttjande också klassificeras som ett våldsbrott.

Som stöd för sin uppfattning använder KB en artikel av Patricia Yancey Martin och Robert A. Hummer, "*Fraternities and rape on campus*" (Gender and Society, Vol. 3, No. 4, Dec. 1989, s. 457–473). I denna artikel beskrivs de speciella manliga studentklubbar som finns i USA och den sociala struktur dessa "Fraternities" har. Medlemmerna är alla män ("Big Brothers") medan kvinnor bara förekommer som gäster ("Little Sisters"). En socialt accepterad "umgängesform" är att låta "de små systrarna" berusa sig, för att senare kunna umgås med dem sexuellt. Fråga blir härvid inte om våldtäkt (då det är kvinnorna som själva dricker sig fulla), men möjligen om sexuell utnyttjande, då männen "tar kvinnorna" när de inte längre kan/vill försvara sig.

KB menar att detta är lika straffvärt som en våldtäkt som genomförs med våld. Fråga är om en social kultur som betyder att den individuella utsattheten och värnlösheten för en grupp individer (alltså kvinnorna) ökar – det är själva livssituationen som viktimerar kvinnorna. Subjektet (mannen) lever upp till sin kulturella roll och realiserar sig själv enligt vedertaget mönster, medan offret (kvinnan) viktimeras som en följd av detta mönster. Sett ur ett offerperspektiv kan detta "strukturella" våld bara brytas genom att ge gärningarna som konkretiserar det samma straffvärde som "individuella" våldsgärningar.

KB:s artikel är viktig bl. a. för att den för fram de "kvinnosynpunkter" som ofta förbisetts i den traditionella straffrätten och kriminalpolitiken. Samtidigt väcker den vissa tillägsfrågor. Den enklaste av dessa är om inte campusfallet i Patricia Yancey Martins och Robert A. Hummers artikel är klart mer extremt än ett sådant (uropeiskt) standardfall av våldtäkt respektive sexuell utnyttjande som Nils Jareborg och Andrew von Hirsch har tänkt sig som ett "normalfall".

Mer strukturell är frågan om det är rättvist att den individuella gärningsmannen skall ansvara för de kvalificerande moment av gärningen som egentligen inte han själv står för, utan den "sociala kultur" som både han och offret är inlemmade i. Denna fråga har också en följdfråga: har offret ingen egen skuld? Är inte situationen t. o. m. i campusfallet sådan att "offret" accepterar att bli offer som en följd av speglets regler. Är det kanske så att det att den som accepterar att spela rollen som "little sister" ger sig in i en lek som svarar mot risk rulett? Om detta är riktigt kan exemplet inte användas som ett från vardagslivet.

Ett annat bidrag i barnbarnens festskrift som direkt anknyter till diskussioner som förs inom ramen för det nordiska samarbetet är Kjell Sevöns (Helsingfors), "Den nya straffrätterns udystopi".

Sevöns utgångspunkt är ett samnordiskt projekt (som ännu inte har slutförts) med arbetsnamnet "Varning för den nyttiga straffrätten". Deltagarna i projektet är i stort sett samma personer som 1980 gav ut boken "*Straff och rättsfärdighet – ny nordisk debatt*", och avsikten är också denna gång att publicera en debattbok. Denna debattbok blir alltså på sätt och vis kritiserad redan nu innan den kommer ut.

Som utgångspunkt för arbetet har arbetsgruppen tagit vissa trender som den tyckt sig

kunna iaktta framför allt i den svenska kriminalpolitiken under de senaste åren. Dessa trender har slagordsmässigt formulerats på följande sätt: "Kriminalpolitiken används mer som ett medel för partipolitisk profilering än som ett medel för att realisera generella samhällseliga målsättningar. Det som utmärker många av de kriminalpolitiska besluten är en tom "idealism" – man ängar sig åt värde magi där det budskap man vill få ut är det viktigaste, inte de reella konsekvenserna av åtgärden. Ofta hänfaller man till ren populism ("folket kräver – politikerna vet vad folket kräver – alla politiker är därför kriminalpolitiska experter"). Man drar sig inte heller för moralism (på andras vägnar), eller för fundamentalism (vi skall ha allt eller intet, en 0-gräns och inte något utöver detta). Olika "trender" leder till en fragmentering – man pysslar med enskilda småfrågor utan att ha en överordnad syn. Allt detta leder till en anti-illektualism. Empirisk kunskap och forskningsbaserade resultat avvisas – "motkunskap biter inte på tyckande."

Nils Jareborg är en av deltagarna i det nordiska projektet och det bidrag som han publicerade i NTfK's festnummer för Alvar Nelson, "*Defensiv och offensiv straffrättspolitik*", är det direkta föremålet för Kjell Sevöns kritiska granskning. Jareborg genomför i sin artikel en konfrontation mellan "offensiv straffrätt" och "defensiv straffrätt", eller "den klassiska straffrätten" och "den moderna straffrätten". KS accepterar i och för sig en sådan konfrontation, men varnar för att den leder till alltför stora förenklingar.

KS är ett gott (dåligt?) exempel på en av de yngre straffrättsforskarna som utvecklat ett språkbruk som kan skrämja både praktiker och äldre forskare (av författarna i festskriften är också Panu Minkkinen ett exempel på samma sak). Jag nöjer mig med ett citat för att visa vad jag avser: "det är . . . skäl att inleda med en semiotisk analys där begreppsdiagnostik i den terminologiska innovationen "udystopi" strukturellt expliceras . . .".

Den analys som sedan följer är nödvändig för att överhuvudtaget förstå KS:s rubrik. Han noterar att "dystopi" är en allmän negativ hotbild och att "utopi" är en allmän positiv vision. Av dessa skapar KS sedan ett mellanting, en kombination av utopi och dystopi, d. v. s. "udystopi".

På samma sätt önskar KS kombinera de motsättningar som Jareborg använt sig av i sin artikel för att få ut "det bästa möjliga". KS tycker att det är fel att konfrontera klassicismen med modernismen eftersom de utgör fortsättningen på samma projekt, där upplysning och disciplinering utgör varandra utfyllande aspekter. Han konstaterar att en central dualism i den moderna samhället och dess ideologi bildas av det ofta motstridiga förhållandet mellan praktisk-moralisk och teknisk rationalisering. Men ändå bildar de endast tillsammans det "Moderna". Vi kan därför se de två straffrättsmodellerna, den "klassiska" och den "moderna", som variationer på samma tema.

KS konstaterar att i Jareborgs text får den goda klassicismen sin mening i förhållande till den dåliga moderna straffrätten. Genom denna dikotomisering riskerar alternativ som inte direkt rymms med inom dikotomin att marginaliseras. Jareborg blir fångad av sitt eget system. "Är det möjligt att Jareborgs systeminterna logik i sig utgör ett (ideologiskt) hinder för den "humanisering av verkställigheten" han efterlyser?"

Centrala beståndsdelar i Jareborgs system är motsättningsparen "subjekt" och "objekt", "determinism" och "indeterminism". Dessa begrepp och valet mellan dem ger kriminalpolitiken och straffrätten en bestämd inriktning. I dagens politiska läge kan detta leda till en fokusering på "den farlige individen". KS konstaterar: "Poängen är att jag inte

anser det vara en tillfällighet att en mot klassicismen orienterad straffrätt riktar sig mot individer (och fram för allt mot ganska olyckliga sådana). I kombination med ett ökat trygghetsbehov – en följd av att världen kanske har blivit farligare, eller framstår som sådan på grund av att ökad komplexitet och anonymitet gjort det svårare att få grepp om (den) – leder ett politiskt handlingsbehov i förening med fokus på straffrättens traditionella ”kärnområde” lätt till att ”den farliga individen” spelar en straffrättslig huvudroll”.

KS antyder ett alternativ (vars konsekvenser jag nog själv har svårt att helt fatta). Han konstaterar att självklarheten i det mest självklara bildas mot bakgrunden av en särskild – och därmed begränsad – historia. ”En exkurs till lacansk psykoanalys kunde leda oss mot sätt att tänka, vilka radikalt skulle ifrågasätta hela den jareborgska . . . modellen för det straffrättsliga systemet och dess berättigande”.

De andra bidragen hänför sig inte lika direkt till konkreta diskussioner inom aktuella projekt, men många av dem gäller dock rättsliga frågor som Alvar Nelson har intresserat sig för. Undantaget är Markus *Wahlberg* (Helsingfors) som roat sig med att flippa ut i en personlig orduttömning.

Geir *Ludvigsen* (Bergen) bidrar (”Kirkeasyl och barns rättigheter”) med en analys av barns internationella och nationella rättigheter. Artikelns utgångspunkt är den asyl som man 1993 gav flyktingar från Kosovo i norska kyrkor, sedan de norska myndigheterna vägrat att acceptera vederbörandes flyktingstatus.

På gränsområdet mellan straffrätt och medicinalrätt rör sig Lena *Holmqvist* (Uppsala) i sin analys (”Jag tar mitt ansvar”) av den enskilde läkarens ansvar då han (hon) ställs inför val som också förutsätter en prioritering mellan olika patientgrupper. Håkan *Westin* (Uppsala) beskriver insiktsfullt (”En ansvarslös reglering av den galnes skuld”) de underliga svenska bestämmelserna om bedömningen av brott som begåtts av psykiskt sjuka personer.

I ett rätts- och kulturhistoriskt bidrag, som ger mersmak, skriver Kimmo *Nuotio* (Helsingfors) om Kaspar Hauser och det förhållande som han hade till en av 1800-talets stora straffrättsforskare, P. J. A. Feuerbach (”P. J. A. Feuerbach och ett brott mot människans själsliv”).

Flera av de straffrättsdogmatiska bidragen gäller frågan om personlig skuld. Dan *Frände* (Helsingfors) och Jussi *Matikkala* (Helsingfors) skriver om uppsåtet och härvid särskilt om ”det eventuella uppsåtet”, medan Ari-Matti *Nuutila* (Åbo) bidrar med en rättsjämförelse om oaktsamhet.

Frände (”Tre J:n om uppsåtet – kan någon tänkas ha fel?”) har valt tre formuleringar av dolus eventualis som han granskar kritiskt. Den kortaste och också den minst kritiska behandlingen får Günther Jakobs formulering, medan mera krut använts för att kritisera Nils Jareborgs och Hans-Heinrich Jeschecks formuleringar. DF undrar om dessa kan tänkas ha fel och han själv i sin kritik mot dem rätt. Jag tvivlar nog något på detta.

DF konstaterar att Jareborg inte i sin uppsåtsformulering vill operera med sannolikhetsbegreppet utan med olika verb som tro, misstänka etc. Detta motiverar Jareborg med att ”vi sällan gör sannolikhetsbedömningar, jämfört med hur ofta vi tror något”. Detta leder till att Jareborg formulerar något som kan kallas ”avsiktlighetsuppsåt”. (Den som tror p uppfattar skälen ha en sådan styrka att p accepteras som sant – vid tro föreligger avsiktlighetsuppsåt).

DF invändningar mot detta att det är bättre med sannolikhetermer på grund av vår uppfattning om framtida händelser sällan har någon sanningsrelation: "om framtiden är vi mer eller mindre osäkra".

Själv tvivlar jag på att detta är ett riktigt motargument. För det första förutsätter visshet om någonting inte sanning. Vi kan vara väldigt vissa om något, trots att det vi tror på inte svarar mot sanningen. För det andra är det mindre viktigt att vi generellt sett är mer eller mindre osäkra om framtiden. Det som är av betydelse för bedömningen av uppsåt är vad den handlande i handlingssituationen tror om sin egen förmåga att påverka framtiden.

Jeschecks dolus eventualiskonstruktion kallar DF "finna sig i-uppsåt". Konstruktionen har två delar, en kunskapsbedömning och en "vilje"-bedömning. Det förutsätts för det första att gärningspersonen "håller något för påtagligt möjligt", d.v.s. att denna har kunskap om existensen av konkret fara för att rekvisitet förverkligas. Det förutsätts t.o.m. att gärningspersonen bedömer att risken för förverkligandet är relativt stor.

Det förutsätts för det andra att gärningspersonen "sich damit abfindet" – det krävs att denne fattar "ett explicit finna sig i beslut".

DF kritiserar bägge dessa delar. Han konstaterar att Jeschecks formulering av kunskapsidan innehåller två oförenliga element, då den dels bara förutsätter en möjlighet till något, men samtidigt förutsätter att denna möjlighet måste tas på allvar. Det räcker m.a.o. trots allt inte med en möjlighet, utan det förutsätts att möjligheten inträffar med så stor sannolikhet att det föreligger en överviktssannolikhet.

Ännu mer kritisk förhåller sig DF till Jeschecks "finna sig i"-konstruktion. DF anser att man inte i det verkliga livet fattar den typ av "finna sig i"-beslut som konstruktionen förutsätter. DF konstaterar: "Normalspråkligt kan man finna sig i en massa saker; t.ex. att bli gammal, att vara arbetslös, att bli förd till sjukhus. I dessa händer något med agenten och han gör inget motstånd, varken fysiskt eller psykiskt. Det är ett märkligt språkbruk om någon säger: A beslöt sig för att finna sig i sitt åldrande".

DF menar att finna sig i något betyder att avstå från vissa åtgärder, att låta världen ha sin gång. Det betyder att finna sig i blir en funktion av yttre handlingar och hamner sålunda mycket nära likgiltigheten.

Jag tycker inte att DF har rätt när det gäller vad som är normalspråkligt. Tvärtom tycker jag det låter helt normalt att konstatera att A beslöt sig för att finna sig i sitt åldrande. Kanske det verkligen var så att A länge både psykiskt och fysiskt hade försökt avvärja sitt åldrande genom motion, piller, psykoanalys och kosmetik. Men till slut beslöt A att finna sig i sitt åldrande. Detta behöver inte vara ett tecken på likgiltighet, utan ett personligt positivt ställningstagande.

Matikkala tar i sitt bidrag ("HD 1993:92 – dans på halt golv") upp ett avgörande av högsta domstolen i Finland om straff för överföring av HIV-smitta. Matikkala visar hur förvirrande rättsläget om hur dolus eventualis konstrueras är just nu i Finland.

Ari-Matti Nuutila ("Komparativa aspekter på de culpösa brotten") konstaterar (på samma sätt som bl.a. Alf Ross en gång i tiden gjorde om uppsåtskonstruktionerna: att en komparativ jämförelse mellan olika rättssystem visar att olika "teoretiska" konstruktioner i praktiken blir det samma. "I flera frågor har det kontinentaleuropeiska och anglosaxiska rättstänkandet från ytterst *olika utgångspunkter* utvecklat kriterier och teorier för ett straffrättsligt ansvar, vilka i fråga om det *praktiska resultatet* är överraskande lika").

Nuutila lilla artikel visar på stor kunskap och god förmåga till rättsjämförelser. Till en del är detta säkert en följd av att Nuutila är en av de många skribenterna i festskriften som lång tid vistats och forskat vid Max-Planck-institutet i Freiburg. Det är verkligen frapperande hur många av dem i barnbarnsgenerationen som skaffat sig internationell erfarenhet genom långa vistelser vid MPI, Freiburg.

Jag tycker dock att det är synd att A-MN utelämnat Danmark från sin jämförelse. Danmark är ju det land i Norden som förmodligen har det största antalet oaktssamhetskriminalliseringar (och därigenom också de mest omfattande).

Internationell i ett annat avscende är Risto *Eerolas* (Åbo) bidrag, "Vad har EES med straffrätten att göra?". I artikeln, som förlorat sin omedelbara aktualitet för bl. a. Finlands del sedan landet blivit medlem av EU, behandlar Eerola betydelsen av vissa EES- (och EU-)normer i synnerhet för innehållet i sådana straffbestämmelser som utformats som ramnormer.

Två av bidragen i festskriften behandlar påföljdssystemet. I en förhållandevis lång uppsats ("Reformplanerna rörande fängelse och villkorlig frigivning i Finland våren 1994") ger Tarja *Pellinen* (Helsingfors) en god beskrivning av huvudpunkterna i det finska fängelsestraffsystemet. Samtidigt behandlar hon vissa av hörnstenarna i den finska kriminalpolitiken på ett sätt som får den att framstå både rätlinjig och "kantig". Hon konstaterar att man i de reformer som nu genomförs håller på att skapa ett påföljdssystem där frihetsstraffen och förmögenhetsstraffen utgör en helhet som bildar ett kontinuum med möjlighet till en successiv skärpning. Hon konstaterar vidare att straff och verkställighetsformer för straff som beaktar brottslingens kommande beteende aldrig kan godtas: straff skall utdömas utgående från gärningar som redan har begåtts och inte från något som kan förväntas i framtiden.

Både då det gäller straffmätning och beslut som gäller verkställighet av straff skall likhets- och förutsägbarhetsprinciperna obetinget iakttas. Det betyder bl.a. att alla straff skall vara tidsbestämda. Det skall inte finnas någon större marginal för individuell prövning av när t.ex. villkorlig frigivning skall ske. Besluten om villkorlig frigivning skall därtill, på samma sätt som alla andra beslut som gäller frihetsstraffets reella längd, alltid fattas av ett organ med domstolsstatus.

Josef *Zila* (Stockholm) tar upp frågan om att använda skadestånd som en sådan straffrättslig påföljd som i vissa fall helt kunde ersätta (andra) straff ("Skadestånd till brottsoffer som en straffrättslig påföljd"). Zila konstaterar att vad man vill uppnå genom sådana förslag (som vunnit en hel del popularitet bl.a. i Tyskland) är att konstituera skadestånd som en straffrättslig sanktion likvärdig t.ex. med böter och fängelse. Det skulle bl.a. betyda att ansvaret för skadeståndets fastställande och verkställande övervältras på det allmänna, d.v.s. staten respektive åklagaren. Vad man tror sig kunna uppnå är en större variation av möjliga påföljder och en starkare preventiv verkan, samtidigt som man räknar med att skadeståndet har en svagare stigmatisering, vilket i sin tur kan bidra till möjligheterna att skapa en försonlig inställning från offrets (och allmänhetens) sida till den dömde blir större.

Zilas dom över förslagen är kort men bestämd. Han menar att detta skulle vara en åtgärd utan praktisk betydelse och synbara fördelar, men med många problem.

Förhållandet mellan gärningsperson och brottsoffer berörs också i vissa av de andra bidragen. Till dem hör Ari Hirvonens artikel om abolitionismen.

Ari *Hirvonen* (Helsingfors) hör till de övertygade abolitionisternas skara. Detta framgår klart och tydligt av hans verbala bärsärkagång mot straffrätten i artikeln "Varför ett nej till straffrätten".

AH konstaterar att man genom att göra det naturligt att straffa har glömt vad straffrätts-systemet i sista hand producerar: "ängest, lidande, men och negativa upplevelser för den som utsätts för maskineriets behandling". Samtidigt glömmar man att det att man besvarar orättfärdighet med orättfärdighet inte minskar mängden orätt i samhället.

Straffen har inga som helst positiva verkningar. Sämst är (med undantag för dödsstraff?) fängelsestraffet. Detta straff är "ett irrationellt, meningslöst, onskefulldt och våldsamt sätt att reagera på konflikter". I första hand gäller det därför att avskaffa fängelsestraffet och senare de andra straffen för att till slut befästa det hela genom att avskaffa hela "straffrättens grammatik".

Enligt AH gäller det att hela tiden ifrågasätta straffrättens berättigande och detta kan man göra genom det "onda samvetets princip". Den straffrättsliga kontrollen skall ersättas så att de konflikter som brotten står för i första hand löses genom förlikning och genom att de involverade vänder sig till privaträtten med sina konflikter. Man kan också med skatterättsliga medel dirigera förkastligt och menligt beteende samtidigt som man löser problem på samfundsnivån genom politiska beslut.

Slutmålet bör alltså enligt AH vara att avskaffa brottslighetens grammatik och talesätt. Detta beror på att "brottslingen inte kan urskiljas från den övriga befolkningen med hjälp av någon omständighet som hör samman med hans väsen". Under kategorin brottslingar har man intagit en stor grupp händelser och situationer som saknar en gemensam nämnare. Fenomenet brott skiljer sig inte till sin natur från övriga situationer som av människorna upplevs som problematiska. Brotten skall därför inte heller behandlas på ett sätt som avviker från annan problemlösning.

Också Panu *Minkkinen* (Helsingfors) är straffrättsmotståndare. Hans bidrag ("Straffrätten, *ultima ratio*-principen och den kritiska rättsläran") är på samma gång både mer sofistikerat, preciserat och mer personfixerat än *Hirvonens*.

PM bygger sitt bidrag på grunduppfattningen att straffrättsvetenskapen skall vara kritisk. Detta betyder enligt honom också att straffrättsvetenskapsmannen har en förpliktelse att avstå från allt samarbete med de myndigheter som har hand om den praktiska straffrättskontrollen (lagstiftningsmyndigheter, domstolar, åklagare etc.). Straffrättsvetenskapsmannen får inte genom sin verksamhet understöda ett undertryckande system.

PM anser att många av straffrättsforskarna (i Finland) har svikigt denna förpliktelse. De finska vetenskapsmännen intar inte en oberoende ställning i samhället, utan de deltar vid sidan av den vetenskapliga verksamheten även i lagstiftningsarbetet. En rättslärare som binder sig till statens rättspolitiska intressen löper risk att förlora det avstånd som i vetenskapen är så viktigt för förmågan att göra kritiska bedömningar.

PM analyserar i synnerhet *ultima ratio*-principen, alltså den princip som anger att straffrätten är det sista möjliga medlet för samhällsreglering då andra medel inte visat sig vara tillräckliga. Utgående från en kritisk straffrättslära är det enligt PM klart att denna princip inte kan upprätthållas då den hela tiden undermineras av de praktiskt verksamma juristerna och de forskare som understöder dem. I praktiken antar man nämligen enligt honom automatiskt att straffrättsystemet är en nödvändighet och att en av de uppgifter

som pragmatikerna har påtagit sig är att bevisa detta mot de mer klenrogna kritiska forskarna: "Pragmatismens antaganden gör det problematiskt att följa maxismen om det yttersta medlet. En straffrättsvetenskap som omfattar det straffrättsliga systemet som ett berättigat medel för reglering av samhällslivet, och som medvetet strävar efter att visa detta, kan inte efterkomma ultima ratio-principens etiska krav. Principen skulle förutsätta att pragmatismens presumptionslogik ställs på huvudet".

En av straffrättsforskarna som direkt drabbas av Minkkinens kritik är Tapio Lappi-Seppälä (Helsingfors). I festskriften svarar han på kritiken ("Om straffrättssystemets (externa) berättigande").

TL-S konstaterar att han utgår från att en etisk eller moraliskt godtagbar motivering för straffsystemet enbart kan grunda sig på pragmatisk-rationella skäl och att sådana skäl finns: straffrätten och straffsystemet behövs för att garantera organiserad samlevnad, trygghet och drägliga levnadsbetingelser.

På grund av straffrättens speciella karaktär måste emellertid vissa begränsningar uppställas för när och hur den används. Dessa sammanfattar TL-S i följande punkter: a) straffrätten får användas bara till skydd för rättsgoda; b) under förutsättning av att ett annat moraliskt mer godtagbart och till effekten motsvarande system, som kan verkställas med skäliga kostnader, inte finns till hands, och c) de fördelar som uppnås med straff är större än de nackdelar som straffen förorsakar.

Frågorna om straffrättssystemets berättigande och (straffrätts)forskarens förpliktelser och ansvar hör – och bör alltid höra – till kärnfrågorna inte bara inom ämnet utan i samhällsdebatten i allmänhet. Det är därför bra och viktigt att de också tas upp i detta sammanhang.

Jag har alltid själv haft svårt att diskutera abolitionism med abolitionister. Detta beror på att abolitionismens grundbudskap är det rätta (att minska strukturellt våld och sådant lidande som detta ger upphov till), men samtidigt är vanligen de argument som framförs för abolitionismen och de hållningar som argumenten står för så låsta och kompromisslösa att en diskussion nästan bli omöjlig.

Tapio Lappi-Seppälä konstaterar i sin artikel att de som (motvilligt) accepterar att straffsystemet finns inte ges en fair chans att föra fram sina argument: "Mina tankar sysselsätts av draget att systemförespråkarna på sätt och vis – förutom bevisskyldigheten – fråntagits också talerätten. Bevisning om systemets berättigande tillåts inte – bara ett misslyckat icke-berättigande kan leda någon vart. Av de dugliga argumenten avgränsar man på sätt och vis de systemberättigade argumenten, medan det är tillåtet att i all oändlighet komma med ytterligare motargument".

Jag har också svårt att ta abolitionismens programförklaring i den förenklade form som t.ex. Hirvonen ger den helt på allvar. De alternativ till straffsystemet som han kastar fram kan säkert användas. Men i vilka fall och hur? Vilka av de nuvarande kriminaliseringarna i t.ex. de finska strafflagen kan avskaffas genom att i stället införa en ny skatt, och hur skall dessa skatterättsliga normer formuleras för att den konkreta skatten inte skall ha precis samma egenskaper som ett penningstraff? Det är knappast möjligt att skattebelägga annat än "normalt beteende", för så snart "avvikande beteende" beläggs med straff drabbar skatten den ansvariga på samma sätt som ett penningstraff.

Eller är det verkligen så att abolitionisterna menar att inte någon av de gärningar som är kriminaliserade är "avvikande beteende", utan att allt som människor gör mot varandra är – och bör vara – lika naturligt?

Och straffsystemet är väl i grund och botten ingenting annat än ett försök att lösa problem på samfundsnivån genom politiska beslut. Vad är det som gör att de politiska besluten i ett samhälle där det inte finns straffrätt får en annan karaktär?

Jag har också svårt att acceptera Minkkinens starkt antipragmatiska hållning.

Jag anser att den kriminalvetenskapliga forskningen får sitt berättigande på grund av att den kan användas, och i bästa fall just på grund av att den används på ett etiskt godtagbart sätt. Jag kan därför också acceptera att man från de "politiskt ansvarigas sida" (lagstiftarnas, myndigheternas, förvaltningens, byråkraternas sida) uppställer det som en betingelse för teoretisk forskning att den har ett bruksvärde. Inom ramen för min forskarfrihet vill jag sedan ha rätt att både välja vad jag forskar i och hur det används. För att kunna påverka det senare blir jag också tvungen till att delta i det praktiska beslutsfattandet.

Jag menar t.o.m. att en kriminalvetenskaplig forskare som väljer bort det praktiska sviker. För att tillspetsa det hela kan vi tänka oss en valsituation. Hur skall en straffrättsforskare handla då han står i en valsituation som betyder att han genom att aktivt engagera sig i praktiskt arbete kan rädda en person som dömts till döden, eller att han alternativt genom att låta rättsprocessen ha sin gång får ett ytterligare forskningsbelägg för att straffsystemet är ont?

Jag har gjort mitt val.

Jag tror att det är viktigt att straffrättsforskarna samtidigt är både kritiska och deltagande. Det behövs sådana som överkonstapel Bastian i Kamomillastad, som formulerat kamomillalagen: "Man ska aldrig plåga andra, man ska alltid bjuda till, men för övrigt kan man göra vad man vill".

Om Bastian och rättspolitikern i Kamomillastad berättar Lenita *Häggbloom* (Helsingfors) mera i sitt bidrag till Alvar Nelsons festskrift ("Ta en rövare"). Bidraget är en nätt liten analys i samma anda som t.ex. Jörg-Michael Günthers straffrättsliga analys av Max' och Moritz' busstreck ("Der Fall Max & Moritz").

Det bästa med hennes bidrag är kanske ändå att det getts åt rätt person. Då det gäller kriminalpolitik har Alvar Nelson ofta haft just det sunda förnuft som en gammal snäll polis har: förnuftet att i det praktiska kombinera positiva värdebundna samhällsmål med realistiska medel.

Per Ole Træskman.

Kristin Skjørten: Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse af kvinnemisshandling. Oslo: Pax 1994, 316 sider.

Kristin Skjørten har gennem mange år forsket i kvindemisshandling. Hun er startet med at sætte fokus på de mishandlede kvinder og udgav i 1988 en bog om dette emne ("Når makt blir vold"). Denne bog handler om den anden part – de mænd, der mishandler kvinder. Bogen er en bearbejdet version af en disputats, som KS modtog den filosofiske doktorgrad for i 1993.

Bogen er baseret på en interview- og spørgeskemaundersøgelse med mænd, der indrømmer at have været voldelige over for deres nuværende eller tidligere ægtefælle/samlever. Det centrale materiale består af langvarige, semistrukturerede interviews med 34 mænd. Disse mænd er KS kommet i kontakt med gennem presseomtale af undersøgelsen, gennem krisetelefon for mænd og på anden vis. Mændene har altså udvalgt sig selv til undersøgelsen. Bogen omhandler desuden en mindre omfattende og en mere struktureret interview- og spørgeskemaundersøgelse med 153 mænd, som har henvendt sig til behandlingscentret "Alternativ til vold" (ATV). Førstnævnte interviewundersøgelse har KS stort set selv gennemført, mens sidstnævnte er gennemført af behandlingspersonalet på ATV, dog med brug af det interview- og spørgeskemamateriale, KS har udarbejdet.

Formålet med undersøgelsen er at "finne ut hvorledes menn som mishandler opplever og fortolker vold i samliv. Hvilken forståelse har mennene av voldsvirkeligheten? Utgangspunktet for analysen av intervjumaterialet har vært å finne frem til elementer i mennenes fortolkning av voldsforholdet som kan forklare det hovedperspektivet de presenterer" (s. 11).

Bogen har følgende struktur og indhold:

I det *indledende kapitel* omtales den anvendte metode udførligt. Relationen mellem interviewer og interviewperson, som kan være særlig problematisk, når emnet for interviewet er meget følsomt, diskuteres også grundigt.

Det centrale spørgsmål i *kapitel 2* er, hvorvidt samlivsforhold, der omfatter vold, adskiller sig fra andre. For at belyse dette, indleder KS med en kortfattet, men alligevel bred og nuanceret fremstilling af udviklingen i samlivet mellem mænd og kvinder. Heri påpeges de klare forandringer, der er sket, men det nævnes også, at rester af tidligere kønsrollemønstre fortsat indgår i samspillet mellem mænd og kvinder. Det påpeges endvidere, at der kan være god grund til at antage, at samlivet med tiden er blevet vanskeligere, da der i dag stilles større krav og forventninger til det.

Hvorvidt de voldelige samlivsforhold afviger fra andre, belyses primært gennem en sammenligning af kvantificerbare karakteristika ved samlivsforhold: alder, uddannelsesforhold, forholdets længde inden ægteskab, fælles og sammenbragte børn, osv. Ud fra disse variable synes de voldelige samlivsforhold ikke at adskille sig fra andre. Dog er der hyppigere sammenbragte børn i de voldelige samliv, hvilket også tyder på, at der er flere tidligere gifte i disse forhold. De særlige vanskeligheder, der kan være forbundet med at starte et samliv med børn fra tidligere ægteskaber, kan måske også have en betydning for konflikterne.

Kapitlet omhandler også en analyse af de tre voldsepisoder, KS har bedt mændene beskrive: den første, den værste og den sidste. Karakteristisk for første voldsperiode er, at den finder sted forholdsvis tidligt i samlivet, er udløst af bagateller og i sig selv ikke særlig dramatisk eller alvorlig. KS oplyser, at en stor del af mændene ikke husker den første episode. De synes at vide, at der har været voldsepisoder før den eller dem, de erindrer tydeligere og mere detaljeret, men har altså vanskeligheder ved at oplyse nærmere om den første.

Det er smart af KS at spørge om den værste voldsepisode i stedet for f. eks. om den alvorligste eller mest voldelige. For dermed lægger hun det op til den interviewede at definere, hvad der bestemmer, at en situation er værre end en anden. Den værste voldsepisode

angiver mændene typisk som den, hvor de har følt, at de har været lige ved eller har mistet kontrollen over sig selv. Mændene beskriver, hvordan de er blevet forskrækkede over pludselig at opdage, at de tænkte på at dræbe kvinden eller reelt var på vej til at slå hende ihjel, hvordan de har "set rødt" eller har fået "blackout".

For halvdelen af de interviewede mænd er den værste voldsepisode også den sidste – enten fordi samlivet ophørte, eller fordi mændene var blevet så forskrækkede, at de ikke siden har været voldelig. Førstnævnte er dog desværre noget hyppigere end sidstnævnte.

Den sidste voldshandling diskuteres i øvrigt primært i relation til spørgsmålet om vold mod tidligere ægtefælle eller samlever. I forhold til en dansk undersøgelse af vold mod kvinder (*Christensen & Koch-Nielsen* 1992) er der ret få af disse tilfælde i KS's materiale. Ud fra det kan der – som også KS gør – være grund til at understrege, at det er usikkert, om det, der beskrives som den sidste voldsepisode, reelt er det.

Det tredje kapitel i bogen behandler det grundlæggende spørgsmål om, hvorledes mændene er i stand til at anvende vold, skønt de principielt fordømmer det. Ingen af mændene mener, at vold er retfærdig eller rigtig, men i de konkrete situationer er volden alligevel blevet retfærdiggjort. Det er sket f. eks. ud fra en ligevægtsbetragtning: hvis manden føler sig provokeret, kan han synes, det er retfærdigt at gengælde med vold. Eller manden kan have ønsket at hævde sin ret og har anvendt volden som middel.

KS påviser i den forbindelse, at den voldelige mand kan have en helt anden opfattelse af volden og af samlivet, end andre har. Alene mændenes reaktion på brug af termen "kvindemishandling" viser det. For sådan vil de ikke kategorisere deres egne handlinger. De nedtoner også voldens betydning for samlivet. Generelt anser de, at de har et godt ægteskab. Volden er blot enkeltstående afvigelser fra det gennemgående gode forhold. Dette står i grel modsætning til det, kvinder, der har været udsat for vold, oplever. For dem bliver volden med tiden totalt dominerende i deres opfattelse af ægteskabet.

En tredje måde, mændene neutraliserer volden på, er gennem bagatellisering eller fortrængning af voldsepisoderne og af skaderne. Det afspejler sig bl. a. i, at mændene hyppigt har vanskeligheder ved at angive, hvor ofte de har begået vold, ligesom de har svært ved at beskrive detaljer i konkrete voldssituationer. En dansk undersøgelse, som KS desværre ikke har med i den ellers så omfattende litteraturgennemgang, illustrerer ganske klart, at mange mænd – i modsætning til deres ægtefælle – slet ikke oplever, at der har været vold i ægteskabet (*Koch-Nielsen* 1984).

Interviewene afslører, at volden søges holdt skjult for omverdenen. Det i sig selv afspejler, at manden ved, den er illegitim. Han kan evne at holde voldsudbud tilbage til parterne har forladt f. eks. det selskab, hvor manden har følt sig provokeret, til de atter er alene. Dermed kan han opretholde sit gode image hos venner og bekendte og – ikke mindst – sit selvbillede.

Kapitel 4 omhandler forklaringer på volden. Emnet analyseres ud fra en bagudskuende årsagsforklaring og en fremadskuende hensigtsforklaring.

Selv om ca. halvdelen af mændene angiver at komme fra hjem, hvor der var været anvendt vold, er det alligevel få af dem, der anvender det som forklaring eller undskyldning. Flere er tilbøjelige til at forklare sig med alkohol.

Generelt er det dog ikke årsagsfaktorerne mændene forklarer volden med. Hensigten fremtræder hyppigere af deres beretninger. Hensigten med volden svarer naturligt nok til

det, volden retfærdiggøres med. Det betyder, at det først og fremmest er gengældelse, der beskrives som hensigten med volden. Mændene har typisk følt sig provokeret, hvilket har givet dem "ret" til at reagere med vold.

KS diskuterer også opdragelse og ønsket om at bevare magt og kontrol over kvinder som hensigter med volden. Disse forhold fremtræder dog sjældnere af mændenes beskrivelser.

Kun en meget lille del af kvinde volden behandles i retssystemet. I *kapitel 5* om Kontrol og hjælp fokuserer KS derfor i stedet på spørgsmålet om den primære sociale kontrol og om behandlingstiltag.

Nogle af de mænd, hun har interviewet, er begyndt at ændre opfattelse af volden: den har ikke længere en underordnet betydning i samlevet, men er blevet et problem. Der peges på 3 grunde til, at dette sker. 1) Nogle mænd er blevet bange for voldens konsekvenser. Især det "væreste" tilfælde, hvor nogle har mistet kontrollen over sig selv, har kunnet ændre synet på volden. 2) Nogle har ændret syn på volden, efter konen er brudt ud af ægteskabet. 3) For nogle er det sket, efter de har drøftet volden med venner. De reaktioner, vennerne har på mandens vold, kan have påvirket hans opfattelse. – Det er i sidstnævnte tilfælde, den primære sociale kontrol får betydning og kan blive afgørende for, om det lykkes for manden også at ændre sin adfærd. Det er vigtigt, at de primære kontrollører ikke reagerer med at fordømme hele personen.

KS har en stor indsigt i behandlingsformer over for voldelige mænd. Hun drøfter den familierapi, som nogle steder er populær over for parforhold, hvor der forekommer vold. KS er dog meget kritisk over for denne model, som inddrager hele familien i terapien, da det har vist sig, at det langt fra altid er gavnligt, at kvinden og manden behandles sammen, men at det ligefrem kan øge volden i parforholdet.

KS er betydelig mere venlig stemt over for behandlingsprogrammer, der alene retter sig mod den voldelige part. Hun gennemgår ganske detaljeret et behandlingsprogram for mænd i USA – "Emerge" der stammer fra Boston – og "Alternativ til Vold" i Norge. Disse to programmer vurderes generelt positivt, men det understreges, at ingen af dem er mirakelkure.

KS slutter med et kort afsnit om, at der ikke findes lette løsninger på voldsproblemet. Det væsentligste middel er fortsat arbejde for ligestilling mellem mænd og kvinder.

Som det hyppigt er tilfældet med kvalitative undersøgelser, giver også KS's undersøgelse en levende indsigt i sin problemstilling. Hendes emne har tilmed været betydeligt vanskeligere at belyse end så mange andre, netop fordi det drejer sig om forhold, de interviewede selv helst vil fortrænge eller forskønne. Heri ligger netop en væsentlig indsigt.

Jeg vil især fremhæve den problemstilling, som KS flere gange diskuterer, om selvkontrol og vold. Denne finder jeg i særlig grad interessant, også fordi den rører ved antagelsen om den voldelige mand som reagerende individ. Heroverfor står den subjektive oplevelse. Selv om manden måske ikke altid gør sig intentionerne med sine handlinger helt klart, så er dette alligevel langt fra det samme som at føle, at man ikke selv beslutter over sine handlinger. Ellers ville oplevelsen af at miste kontrollen ikke blive så stærk. Ikke mindst i forhold til den aktuelt fremstormende kriminologiske teori om den lave selvkontrols betydning for kriminalitet (*Gottfredson & Hirschi 1990*), er KS's iagttagelser en væsentlig og interessant kommentar. Hendes analyser afslører således intet om graden af selvkontrol – subjektivt set – men snarere om manglende grænser og tabuer.

De kritiske betragtninger, jeg har, er få og små. Jeg kunne ønske mig, at KS, i højere grad end tilfældet er, diskuterede, hvem det egentlig er, der udtaler sig. Det er det evige spørgsmål om generalisering af viden fra kvalitative undersøgelser. KS forsøger indirekte at påpege undersøgelsesmaterialets repræsentativitet gennem sammenligninger med oplysninger fra andre undersøgelser. På den anden side er det dog højst troligt, at de interviewede udgør en særlig gruppe af voldelige mænd, idet de måske er lidt mere angrende eller lidt mere bevidste end andre.

Bogen er præget af mange citater. Det skyldes naturligvis, at dokumentationen i høj grad består af citater fra interviewene. Men KS citerer også i vidt omfang andre forskere. Samlet bliver det næsten for meget – efter min smag. Brug af anden skrifttype eller lignende, som markerer citaterne, ville måske have gjort bogen lettere at overskue.

Britta Kyvsgaard

Kriminalistisk Institut

Litteraturhenvisninger:

Else Cristensen & Inger Koch-Nielsen: Vold ude og hjemme. København: Socialforskningsinstituttet, Rapport 1992:4.

M. R. Gottfredson & Travis Hirschi: A General Theory of Crime. Stanford: Stanford University Press, 1990.

Inger Koch-Nielsen: Vold i opløste parforhold. I: I. Koch-Nielsen & K. Moxnes (red.): Vold i parforhold. København: Nord, Nordisk Ministerråd, 1984.

Dennis Howitt: Paedophiles and Sexual Offences Against Children. John Wiley & Sons, Chichester 1995, 289 s., £ 24.95 Hardback, £ 15.95 Paperback.

Forfatteren er lektor i socialpsykologi ved et britisk universitet, og han har i 1990 og -92 publiceret bøger om henholdsvis *Pornography: Impacts and Influence* og *Child Abuse Errors*.

”Den typiske pædofile” eksisterer ikke. Og pædofili placeres i et spektrum, der går fra den ene yderlighed til den anden: Fra at opfattes som en normal adfærdsvariant til at være en perversion, fra noget universelt forekommende til et grelt udtryk for satanisme. Ikke overraskende er der store lakuner m. h. t. vores aktuelle viden om pædofilis baggrund, prævalens, pædofiles indre liv og bevæggrunde og stor usikkerhed m. h. t. hvorledes man skal forholde sig over for pædofile. Også den såkaldt seksuelle lavalder varierer meget og dermed også hvornår man vil tale om pædofili.

Efter at have omtalt diverse opfattelser og definitioner beslutter Howitt sig for i sin bog at anvende betegnelsen pædofil ”as a generic name of sexual offenders against underaged persons”.

Bogen er delt op i 8 kapitler og hviler på knap 400 – udelukkende engelsksprogede – referencer.

De tre første kapitler omhandler pædofiles personlighed, opvækstvilkår og andre baggrundsvARIABLE, deres egne forklaringsmodeller og selvopfattelse samt deres fantasi- og forestillingsliv, bl. a. belyst af enkelte omfattende cases. Dernæst følger et kapitel om diverse tekniske undersøgelsesmetoder til at afdække en pædofil indstilling. Det drejer sig dels om såkaldt fallometriske undersøgelser, dvs. at penis blodfylde registreres i tilslutning

til diverse synsstimuli. Dels diverse psykologiske tests og skalaer. Om de fallometriske metoder anføres, at når det gælder seksuelle krænkerer hersker der en udbredt forestilling om at det er muligt at opnå indsigt i menneskers seksualitet "even deviant sexuality, by investigating the penis". Det har imidlertid vist sig, at fallometriske undersøgelser ikke kan fungere som en art seksuel løgnedetektor. Dels er det muligt at "snyde", dvs. skjule sin eventuelle pædofile indstilling ved at undertrykke rejsningen. Dels kan sådanne tests end ikke adskille hvorvidt vedkommende især interesserer sig for drenge eller piger.

Meget bedre står det ikke til med de psykologiske tests og skalaer. Howitt konkluderer, at der alt for ofte, fx. i retssale, tillægges sådanne tests "spurious air of objectivity which they may not deserve". Nok er det vigtigt at få indsigt i pædofili, men som Howitt udtrykker det, en sådan indsigt må ske på et realistisk grundlag, ikke skyldes formodninger.

Bogens sidste halvdel omhandler dels diverse teorier vedrørende pædofili, dels diverse behandlingsprogrammer, deres styrker og svagheder. Den forståelsesramme, der anlægges hænger nøje sammen med de behandlingsforsøg og sanktioner, der tages i anvendelse. Alt eftersom synsvinklen er indlæringspsykologisk eller psykodynamisk, om pædofili betragtes som en biologisk betinget afvigelse eller vurderes ud fra religiøse eller kønspolitiske synspunkter, vurderes pædofile og pædofil adfærd.

Alle erkender, at behandling af pædofile er vanskelig, skuffelserne mange og behandlingsresultaterne ofte præget af "a somewhat rosy version of the truth". Men vilkårene for behandling har sjældent været optimale, materialerne har ofte været for små, observations-tiderne for korte. Før man vurderer hvad behandling formår må også anlægges en vurdering af de samfundsmæssige, humane og økonomiske omkostninger ved at undlade behandling. Der er et stort misforhold mellem hvad samfundet anvender på straffende sanktioner over for pædofile og de midler, der bevilges til behandling og forskning på området. Førend dette misforhold rettes op har vi ikke et tilstrækkeligt grundlag for at vurdere hvad der behandlingsmæssigt kan gøres på det pædofile område.

I et afsluttende kapitel tages mange af de allerede berørte emner atter op, desuden berøres de falske anklager for børnemisbrug, der flere steder har fået en epidemisk karakter og de tendenser til dæmonisering af pædofile som har gjort sig gældende i de senere år. Spørgsmålet rejses om hvad vi skal forstå som et mentalt sundt samfund, for de pædofile opstår jo ikke i et tomrum. Og selv om det er let at distancere sig fra de pædofile og sympatisere med deres ofre, så bliver vi nødt til også at interessere os for krænkerne - "no victims without victimizers".

Forfatterens kritiske syn på mangt og meget kan man ikke være i tvivl om. Men han har også et kritisk blik for løse påstande og klicheer hvad enten de nærmer sig det pseudoliberalt eller det fundamentalistiske. Howitt formår at give en afbalanceret, fair oversigt, der er ført helt up to date. Både jurister, samfundsforskere, behandlere, pædagoger og andre, der direkte eller indirekte (herunder også politikere) kommer i berøring med pædofili og pædofile, kan have udbytte af Howitts fremstilling.

Preben Hertoft

Københavns Universitet

Valerie Sinason (ed.): *Treating Survivors of Satanist Abuse*. Routledge, London and New York 1994.

Det som av feminister kallas det sexualiserade våldet har stått i fokus för att först få kvinnomisshandel och våldtäkter accepterat som stora sociala problem, sedan sexuella övergrepp mot barn. På 1990-talet handlar det om att få också rituella sexuella övergrepp accepterat som vanligt förekommande.

Valerie Sinason, engelsk terapeut som arbetat med utvecklingsstörda understryker att bara läsningen av den bok hon varit redaktör för kan vara en traumatisk upplevelse. Boken handlar om behandling av s k överlevare av satanistiska övergrepp. Hon förvarnar läsaren upprepade gånger, bl a med orden: "*Den innebär att gå in i ett område av krigsolyggheter i ett fredens England*".

Greppet att få läsaren att associera till de ohyggligheter människor i koncentrationslägren erfor inleder boken genom ett citat från Bettelheim, som beskriver de kval människor genomlever som överlevde umbäranden och övergrepp i lägren. **För dem som överlevt trauman och övergrepp som bevisligen ägt rum borde termen överlevare sparas.**

I boken finns bidrag av terapeuter, psykoanalytiker, psykologer, läkare och socialarbetare. Alla är inte lika trovissa som redaktören Sinason som skriver om den som "dyrkar Satan" och "ställer alla kristna begrepp på ända": "*De praktiserar alla sexuella perversjoner som finns med djur, barn och båda könen. De dricker blod och urin och äter avföring och insekter. De är involverade i pornografiska filmer och knarkhandel som ett sätt att tjäna pengar. De är mycket välorganiserade, framgångsrika i sitt hemlighetsmakeri och har en tro att de genom denna smärta och dessa övergrepp kommer närmare sin gud*".

Valerie Sinason beskriver inledningsvis det fall som hon säger innebar inkörsporren till hennes intresse för rituella sexuella övergrepp och fundamentet för boken. Det handlar om en utvecklingsstörd svensk kvinna, drygt 40 år gammal som Sinason kom i kontakt med genom en skånsk manlig psykolog, Anders Svensson. Han står som medförfattare till det första kapitlet och citeras: "*Om man möter en människa från Auschwitz frågar man inte vad hon drömt – man bara lyssnar till vad hon berättar*".

Den som överlevt Auschwitz har bevisligen varit där. Svenssons patient har av allt att döma inte varit med om några övergrepp – annat än i fantasin.

Sinason påstår att hon och Svensson med gemensamma krafter vågade se den hemska verkligheten av rituella övergrepp. Den utvecklingsstörda kvinnan har svårt att berätta något själv framgår det av den ytterst fragmentariska och kortfattade framställningen. Hon tolkas av psykologen Svensson och hans engelska handledare, t ex så här (session 10):

"Ingrid: Fet man tog av mina kläder och deras kläder men den store behöll sina dumma svarta långa kläder. Dävluskvinnor såg filmer med mig. En flicka. En flicka. Håll tyst. Sjuk.

Anders: Han är sjuk?

Vi hade förflyttat oss från att granska en våldtäkt utförd av en störd individ till att se något organiserat som involverade filmer och andra människor."/>

Anders: Det var en flicka, sa du.

Ingrid: Ja. Inga bröst. Inte mitt fel. Jag är inte hennes mamma. De gjorde henne illa. Flickan skulle inte vara naken.

Detta var det värsta ögonblicket för Anders. Ingrid kom från ett samhälle där ett litet barn mördats flera år tidigare. Brottet är fortfarande ouppklarat och hade en kraftig påverkan på hela landet. Efter mordet på statsministern har detta den näst största betydelsen."

Det är det ouppklarade sexualmordet av 10-åriga Helene 1989 i Hörby som åsytas.

Sinason som handledde Anders Svensson på landstingets bekostnad berömde Anders för att han hade modet "att återvända och stanna" i det hemska, så att Ingrid "vågade" berätta mer – t ex om hur hon och "flickan" tvingades äta bajs från människor och hundar och att dricka blod (session 20).

"När hon /dvs Sinason/ nervöst sa – efter åtta månader – 'Detta låter som rituella övergrepp', bet Anders av, 'Naturligtvis är det det'. Men efter ett ögonblicks chock tog han tillbaka, 'Detta händer inte i Sverige. De gör inte detta slags saker i Sverige'.

Det var vid denna punkt, även om hon var mitlits bort i ett annat land, som Valerie blev skrämmt. Faktiskt hade hon aldrig blivit så rädd förut."

Polisen har varken kunnat finna stöd för att "Ingrid" blivit utsatt för något övergrepp eller för att Helene skulle ha haft något med denna kvinna att göra. Att "Ingrid" kan ha hört om och läst om Helene-mordet och funderat mycket kring det är mycket troligt eftersom hon också kommer från Hörby. En polis som speciellt fick i uppdrag att utreda påståendena om rituella/satanistiska övergrepp fann inte stöd för detta.

Att en terapeut, socialarbetare eller psykolog tolkar någon som offer för sexuella/rituella, övergrepp eller "överlevare" innebär inte att den personen är det. **Det utpekade offren för sexuella övergrepp är ofta hjälplösa och försvarslösa människor: barn, utvecklingsstörda psykiatripatienter, senildementa, som tack vare att de inte protesterar mot offeridentiteten utan går in i den får omgivningens intresse och stöd.** Att ta det som intäkt för att de rent faktisk varit utsatta för övergrepp när ingen teknisk bevisning, några vittnen eller andra fakta finns som stöd är inte seriöst. Men det är vad Sinason och många med henne gör. De påstår att de som är skeptiska och inte tror på rituella sexuella övergrepp inte vågar eller vill se verkligheten.

Det kan ju också vara så att Sinason m fl är så starkt troende att de ser det som inte finns. Eller är ovanligt lättlurade.

"När Jean fick en undulat och blev fäst vid den tvingades hon döda den och äta upp den. Rita hittade sin slaktade gossehund i sängen. James utsattes för sexuella övergrepp av sin mamma med sin pappa stående bredvid skrattande innan han tvingades utsätta sin lillebror för övergrepp. Malcolm tvingades ligga på ett kvinnolik. Hur kan människor ha förmåga att överleva denna uppväxt med en bevarad moralistisk kod? Våra vuxna patienter använde torr humor för att visa både den ohyggliga omfattningen av sina erfarenheter och existensen av en moralisk kod. 'Jag läste en bok om en seriemördare – det var lätt läsning jämfört med vad jag varit igenom,' sa Rita".

Någon yttre bekräftelse på att dessa fyra vuxna patienter som Valerie Sinason och Rob Hale på Tavistock Clinic skriver om redovisas ej. Verklighetens hemskheter är tillräckliga – vi behöver inte hitta på ännu mer, men Sinason och Hale har en speciell känsla för dessa hemskheter (som av allt att döma är påhittade):

"RH kommenterade att då han hade att göra med kriminella eller mördare kunde han lämna dem på jobbet och inte vara rädd för att de skulle komma och invadera hans hemliv. Men dessa fall följde med honom hem."

De uttrycker därefter rädsla för möjligheten att det juridiska systemet är perverst och del i den satanistiska organisationen i två av deras fall.

Min reflektion är att terapeuter är galna om de tror att allt deras patienter säger är i yttre mening sant. Och kanske är det terapeuterna som har perversa fantasier?

Hur mycket har kristen fundamentalism med Sinason trosvisva okritiska tolkningar av olika patienters utsagor att göra? Genererar hon kanske själv utsagor till stöd för satanistiska övergrepp genom sina förväntningar som hon på olika sätt förmedlar till patienterna?

Psykologen Sheila Youngson skriver att hon undersökt de professionella hjälparnas utsatthet. Visserligen var det bara drygt hälften av medlemmarna i ett extremt urval, nämligen medlemmarna i *RAINS, Ritual Abuse Information Network and Support*, som svarade på hennes enkät (71 av 120; 56 av dessa var kvinnor, 15 män). Utan publicitet hade medlemstalet höjts till 150 i juli 1993 skriver psykiatrikern Joan Coleman, ordförande i RAINS och en av de fem som grundade detta nätverk i september 1989.

Dr Coleman berättar att hon kom i kontakt med satanistiska rituella övergrepp (SRA – satanist ritual abuse) genom en kvinna som hon haft som patient 1982 och som upprepade gånger skadade sig själv. 1986 började denna patient tala om övergrepp på barn och pornografi på ett sätt som dr Coleman tyckte liknade en välorganiserad pedofilring. Hon fick under de följande ÅREN höra denna patient tala om sina påstådda erfarenheter, inkluderande tortyr av unga pojkar, mord av dem och likförstörning. Här står inte att liken åts upp, men det är annars ett återkommande drag, speciellt fosterlik ”brukar” förtäras. Beskrivningarna av kläderna som de påstådda kultmedlemmarna bär, liksom av attiraljerna under ceremonierna är också mycket likartade.

”Några grupper är mer ortodoxa än andra. Ofta tänds en eld. Högläsning ur böcker, mässande och böner till Satan är standardinslag: likaså sexuella och fysiska övergrepp mot barn, smetande med och ätande av kroppssubstanser och sexuella orgier. Vanligtvis förekommer något slags blodoffer till Satan, ofta en ungtupp eller litet djur, mindre ofta ett stort djur eller en människa.” / . . /

”Överlevarna menar att de mänskliga offren kan vara:

1. *Foster – vanligtvis har de fåtts genom olagliga aborter på kvinnliga sektmedlemmar; ibland har de fåtts från privata abortkliniker genom doktorer, sköterskor eller tekniker inom sekten.*

2. *Bebisar och små barn – det rör sig om oregistrerade barn till sektmedlemmar; om de offras vid födseln, säger bara föräldrarna att babyn var dödfödd. Om det rör sig om ett äldre barn, kan det kombineras med att föräldrarna flyttar eller skiljs.*

3. *Bortsprungna barn – många är inte anmälda som saknade (Randall 1988). De kommer från belastade familjer och kanske hade rymt tidigare. Det finns liten förväntan om att de skall återvända.*

4. *Vuxna – ibland lösdrivare och andra utan fast bostad används. Även ibland medlemmar som avvikt från gruppens normer och betraktas som säkerhetsrisk.”*

Detta har dr Coleman skrivit, hon som i likhet med andra ”specialister” sprider sin ”kunnskap”. Trosvisst.

I Paris har folklorister under sensommaren -94 haft konferens och talat om vår tids vandringssägner – bl a dessa om satanistiska övergrepp. För de troende, för detta handlar

om TRO, är de gemensamma komponenterna i det de kallar rituella sexuella övergrepp bevis för att de faktiskt förekommer. En näraliggande förklaring är i stället att de har ett gemensamt ursprung i en skröna som fått spridning och späts på. Det var också vad FBI-undersökaren Ken Lanning kom fram till efter att ha ägnat tio år åt att undersöka ett stort antal fall av påstådda rituella sexuella övergrepp i USA (*Investigator's Guide to Allegations of 'Ritual Child Abuse'*, Quantico, Virginia: U.S. Dept. of Justice, National Center for Analysis of Violent Crime, 1992).

I England har Jean La Fontaine, professor emeritus i socialantropologi, på den engelska regeringens uppdrag undersökt 84 fall av påstådda rituella sexuella övergrepp och inte funnit något stöd för att satanistiska övergrepp existerar. I hennes rapport från The Department of Health där undersökningen inleddes 1991 sägs att det framför allt är amerikanska och britiska "specialister" som sprider idéerna om satanistiska övergrepp, men också kristna fundamentalister som motsätter sig nya religiösa rörelser.

Sinasons bok visar att det inte bara är de som kallar sig specialister i kraft av sina påstådda erfarenheter med olika fall utan också fackutbildade personer som tror på och sprider vandringsägner om satanistiska sektmedlemmars rituella övergrepp. Som om inte verkligheten var hemsk nog. Dessutom skapas nya psykiska problem när behandlare underbygger, uppmuntrar och förstärker sina klienters överklighetsbilder.

Lena Hellblom Sjögren

fil dr. leg psykolog

John E. B. Myers: Legal Issues in Child Abuse and Neglect. Sage Publications, 1992. ISBN 0-8039-4232-X.

John E. B. Myers (ed.): The Backlash. Child Protection Under Fire. Sage Publications, 1994. ISBN 0-8039-5402-2.

At arbejde med sager, hvor forældre eller andre nære omsorgspersoner mistænkes for eller vides at mishandle, vanrøgte eller begå seksuelle overgreb mod deres børn, er belastende for alle professionelle. Arbejdet bliver ikke lettere af, at samfundet på den ene side forlanger af social- og sundhedsvæsenet i bred forstand, at børn skal beskyttes og hjælpes, og på den anden side har institueret et straffesystem, der skal forfølge krænkerne og sanktionere de af deres overgreb, der kan betegnes som forbrydelser. Myers er professor i retsvidenskab ved University of the Pacific, McGeorge School of Law, i Sacramento, Californien. Han har skrevet adskillige bøger og artikler om retlige spørgsmål i forbindelse med børnemishandling og omsorgssvigt. "Legal Issues . . ." er skrevet for fagfolk uden for retssystemet og er en letlæst indføring i det USA'ske strafferetlige system. Desuden indeholder den kapitler om retlige problemer og faldgruber ved afhøring/interview, spørgsmål om tavshedspligt og oplysningspligt, afhøring og modafhøring af ekspert-vidner og erstatnings-sager imod professionelle, der arbejder med mishandlede og vanrøgtede børn. Den er skrevet ud fra den opfattelse, at øget forståelse af den retlige regulering kan hjælpe professionelle til at optræde mere effektivt i retssystemet, og at en indsnævring af kommunikationskløften mellem dommere, advokater og andre retshåndhævere på den ene side og folk i omsorgsprofessioner på den anden er nødvendig, hvis det fælles mål: beskyttelse af børn, skal nås. Selv om bogen handler om forholdene i USA, er den god at blive klog af også i Skandinavien.

Endnu mere relevant i vores del af verden er imidlertid den anden bog, som skal omtales. Myers har redigeret og skrevet tre af kapitlerne i "The Backlash". Den beskriver og analyserer – også i et historisk og sociologisk perspektiv – de voldsomme, til tider hadefulde, angreb, der i USA og Vesteuropa rettes mod professionelle og institutioner (bl. a. socialforvaltninger) med beskyttelse af børn mod overgreb som arbejdsområde. Myers fastslår, at kritik er uundgåelig, og understreger nødvendigheden af at lytte til den. Men han advarer mod overdrivelser og direkte forvrængning fra kritikernes side. Han ser tre kilder til "The backlash": Børnemishandling vækker følelser, som opflammer polarisering; børnemishandling er så tragisk og ubehagelig, at samfundet har en tendens til at ignorere den; de professionelle "børnebeskyttere" har selv en del af skylden. Han analyserer "backlash"-litteraturen og finder følgende temaer og billeder, der går igen: der er ingen kontrol med børne-myndighederne; der foregår en heksejagt; der er masse-hysteri omkring børnemishandling; de professionelle sammenlignes med Nazi'ere, McCarthy-folk, KGB og andre symboler på ondskab; de professionelle er årsag til problemet. Myers påpeger det problem, der ligger i, at myndighederne på grund af tavshedspligten er tilbageholdende med at svare på kritikken, ikke alene i konkrete sager, men også generelt, og han anbefaler, at de går mere offensivt ud og giver offentligheden en afbalanceret beskrivelse af, hvad de beskæftiger sig med, og hvilke problemer – også af ressourcemæssig art – de må kæmpe mod for at opfylde deres forpligtelser. Han advarer dog mod at bruge for meget krudt på "backlash"-litteraturen, men understreger betydningen af at fortælle folk om de mange, mange børn, der faktisk får god hjælp og nødvendig beskyttelse af de sociale børne-myndigheder.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

Richard Abel: Speech and Respect. Stevens & Sons/Sweet & Maxwell, London 1994. ISBN 0-421-50210-X (hb.). xii + 200 s.

The Hamlyn Lectures er blevet en institution og har givet grundlaget for mange interessante publikationer; denne lever op til seriens høje standard. Abel holdt sine forelæsninger om ytringsfriheden i 1992, men de er først blevet trykt to år efter, fordi trusten ikke kunne blive enig med forfatteren om, hvorvidt det var forsvarligt at inkludere materiale, som "might be regarded as objectionable or distasteful"! (s. xiii). Og læseren advares direkte af Abel mod at læse en sangtekst, der er trykt som bilag (s. 36). Hvis man ikke havde været klar over, at ytringsfriheden har det svært i disse år, måtte man blive det nu.

Richard Abel tager især udgangspunktet i debatterne om pornografi, racisme og *De sataniske vers*, men bogen bugner med dokumentation fra mange steder og tider. Debatten har været karakteriseret ved påberåbelse på den ene side af den vigtigste forudsætning for demokratiet, ytringsfriheden, på den anden side af beskrivelser af talløse krænkede med sviende sår i sjælen og af de overgreb, som er blevet fremkaldt af talere og forfattere. De tre områder, så forskellige de end er, ligner hinanden derved, at mønstrene i debatten er de samme. Lige ned til, at Hitler m. fl. hyppigt påberåbes på en måde, der vil få mange til at krumme tæer over den manglende proportionalitetssans; Hugh Hefner karakteriseres som "every bit as dangerous as Hitler, Mussolino, and Hirohito"; en advokat for en menneskerettighedsorganisation sammenlignes med kollaboratører under 2den verdenskrig.

I de nordiske lande ser vi i almindelighed sådanne debatter blot som principielle, rets-politiske og moralske; men forfattere, forlæggere og oversættere er blevet myrdet. Studerende er blevet relegeret i U.S.A. eller pålagt offentlig skrifte for episoder, som i Norden højst ville blive anset for smagløse.

Efter en indledende forelæsning modstilles i de to følgende det *libertarian* og det stats-dirigerende. Det første princip kritiseres ud fra dets omkostninger (f. eks. rygning hos børn, der bukker under for cigaretreklamer), fra statsreguleringens nødvendighed (f. eks. forbud mod offentliggørelse af voldtægtssofres navne), fra umuligheden af statsneutralitet (f. eks. om der skal gives statstilskud til forskning i juridiske professorers psyke) og fra det illusoriske i privat frihed (f. eks. ophavsret). Det andet behandler excesserne i statsregulering, og umuligheden af at opstille kriterier, som er anvendelige i den for juraen altafgørende son-dring mellem tilladt og forbudt. "Style" bliver mere afgørende end "content". Livets glidende og vage overgange må i juraen nødvendigvis blive til arbitrære, men alligevel altafgørende son-dringer.

I den afsluttende forelæsning om "taking sides" fremhæves, at nogle yringer "can re-produce and exaggerate status inequalities". Et moment, der skaber vanskeligheder, er, at ytringen ikke kan løsrives fra sin kontekst. Det afgørende er, at ofrene "want offenders to acknowledge the harm and apologize" (s. 145). Målet må blive "an institutionalised but informal conversation between victim and offender" (s. 146). På den måde skæres knuden over. Ofrene får deres, og man undgår den umulige opgave, at lade juraen afgøre, hvad der er kunstnerisk, politisk nødvendigt o.s.v. Efter min mening det mest overbevisende forsøg på at løse disse svære spørgsmål.

Vagn Greve.

Economic, Social and Cultural Rights – A Textbook, udgivet af Asbjørn Eide, Catarina Krause og Allan Rosas. (506 sider).

Menneskeretlige fremstillinger er i vækst på både nationale og internationale bogmarke-der. At beskæftige sig med menneskeretlige problemstillinger er da heller ikke længere for-beholdt de udvalgte få, men forlængst blevet en del af hverdagen for de fleste nordiske juri-ster, herunder ikke mindst dem, der i den ene eller anden sammenhæng beskæftiger sig med strafferetlige spørgsmål. For Danmarks vedkommende har inkorporeringen af Den Europæiske Menneskeretskonvention i 1992 givet sin del af æren herfor. Der er derfor grund til at være opmærksom på nye værker, der kan opdatere og/eller videreføre den viden, der foreligger på området. Dette gælder således den foreliggende, stort anlagte sam-ling af afhandlinger om de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der jo traditio-nelt står lidt i skyggen af de borgerlige og politiske rettigheder.

Det fremgår af forordet, at bogen er tilblevet på grundlag af diskussioner afholdt i de nordiske menneskeretsinstitutter og udgivet med støtte fra de nordiske udenrigsministe-rier. Den er opdelt i 5 kapitler:

Kapitel I vedrører begreber og principper og indeholder 5 afhandlinger. Som påpeget af Martin Scheinin i afhandlingen "Economic and social rights as legal rights" (side 41–63) er de økonomiske og sociale rettigheder typisk ikke affattet så præcist, at de kan hånd-hæves på samme måde som borgerlige og politiske rettigheder. Men dette er ikke ens-

betydende med, at de *ikke* kan håndhæves og der gives en række eksempler herpå, bl. a. i relation til EMRK art. 6.

Kapitel II omhandler udvalgte økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder. De enkelte afhandlinger vedrører henholdsvis retten til en passende levestandard, retten til bolig, retten til sundhed, ejendomsretten, retten til social sikkerhed, retten til arbejde og rettigheder i arbejdsforhold, retten til uddannelse, herunder til undervisning i menneskeret, samt endelig de kulturelle rettigheder som individuelle rettigheder.

Kapitel III indeholder 3 afhandlinger om de såkaldte "tredjegerationsrettigheder" eller "kollektive rettigheder", navnlig retten til udvikling og rettigheder med hensyn til miljøet. Som overskriften til kapitlet antyder ("Contested rights") er vi her i menneskerettens grænseområde.

Bogens kapitel IV indeholder en række afhandlinger, der anskuer de økonomiske og sociale rettigheders rækkevidde ikke ud fra deres indhold, men i forhold til udvalgte persongrupper (kvinder, børn, mindretal og oprindelige beboere, indvandrere m. v.) og situationer (væbnede konflikter).

Endelig indeholder bogens kapitel V under overskriften "Implementation" 5 afhandlinger om forskellige spørgsmål i forbindelse med virkeliggørelsen af rettighederne.

Udover en omfattende og aktuel beskrivelse og analyse af de økonomiske, sociale og kulturelle menneskerettigheder, indeholder bogen også en udførlig litteraturliste. Alle, der har behov for eller interesse i at vide mere om dette betydningsfulde område af menneskeretten, kan varmt anbefales bogen.

Højesteretsdommer *Peer Lorenzen*
København

Albert G. Hess & Priscilla F. Clement (Eds.): History of Juvenile Delinquency. A collection of essays on crime committed by young offenders, in history and in selected countries. Volumes 1-2. Aalen, Germany 1990 og 1993. ISBN 3-511-02190-1.

Disse to bind på tilsammen 834 sider kommer vidt omkring i tid og sted. De viser, at børn og unge altid og overalt har opført sig i strid med de voksnes standarder for god opførelse, og at disse standarder varierer fra kultur til kultur. Første bind starter med en forklaring på, hvornår og hvorfor "ungdomskriminalitet" dukkede op i menneskehedens historie. Det indeholder desuden artikler om den klassiske oldtid, middelalderen og nyere tid, og om de tidligste tendenser til at se denne type kriminalitet som et socialt problem. Andet bind omfatter en række beskrivelser af systemer og foranstaltninger til bekæmpelse af ungdomskriminalitet i USA og Europa, herunder bl. a. en artikel om Skandinavien af Matti Joutsen. Der er også artikler fra Egypten og Japan, ligesom vi får indsigt i de oprindelige folks måde at behandle unge på i Nord- og Sydamerika. Der sluttes med en beskrivelse af, hvordan kriminaliseringen af unges seksualitet opstod. De fleste artikler er på engelsk, nogle få er på fransk og tysk. Der er megen konkret viden ophobet i de to bind. Hvis der er en rød tråd, må den nærmest ligge i illustrationen af, at kriminalitet og afvigende adfærd ikke er noget på forhånd givet, og at der altid stilles andre krav til børns og unges adfærd end til voksnes.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

Marco Deichmann: Grenzfälle der Sonderstrafat. – Zum Problem der Subjektsqualifikation durch besondere persönliche Merkmale bei den Aussage- und Verkehrsdelikten. Duncker & Humblot, Berlin, 1994. 242 s. inkl. registre og fortegnelser. DM 124,-. Dissertation. Bind 91 i serien: Strafrechtliche Abhandlungen – Neue Folge.

Denne afhandling knytter sig smukt til rækken af tyske afhandlinger, der med et ganske højt abstraktionsniveau kulegraver et omdiskuteret, snævert afgrænset emne ud fra en overvejende teoretisk indgangsvinkel. Denne afhandlings hovedsigte er at belyse grænseområdet for de såkaldte "Sonderdelikte" (også i Danmark benævnt særdeliktter – spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger et særdelikt mistede størsteparten af sin betydning ved den danske straffelov af 1930 – rudimentet findes endnu i straffelovens § 23, stk. 2, om muligheden for strafnedsættelse for extraneus) ved en minutøs gennemgang af en håndfuld bestemmelser i Strafgesetzbuch: bestemmelserne om falsk forklaring og bestemmelsen om bortfjernelse fra et ulykkessted samt nogle udvalgte bestemmelser fra færdselslovgivningen.

Begrundelsen for at medtage netop disse bestemmelser er, at det har været omdiskuteret, hvorvidt disse hørte til gruppen af særdeliktter. Forfatteren påpeger endvidere, at formålet med denne indgruppering ikke blot er af akademisk interesse, men at sondringen har praktisk betydning blandt andet i relation til muligheden for strafnedsættelse efter StGB § 28 samt muligheden for at anvende forsøgsstraf i vildfarelessituationer.

Forudsætningen for gennemgangen af de enkelte bestemmelser er en begrebsbestemmelse af et særdelikt. Forfatteren mener her, at det afgørende ikke er, hvorvidt forbrydelsens subjekt alene er en afgrænset persongruppe (og således heller ikke, hvorvidt begrebet særdelikt rettelig skal afgøres ud fra objektive eller subjektive kriterier), men derimod hvilken interesse, der varetages med straffebestemmelsen. Først i det omfang beskrivelsen af og realiteten bag den beskyttede interesse kan siges at indebære en "overladelse" (Überantwortung) af bestemte retsgodeobjekter til den af bestemmelsen afgrænsede personkreds, kan der foreligge et særdelikt i egentlig forstand.

Afhandlingen frembyder i øvrigt – i hvert fald for udenlandske læsere – det problem, at end ikke de bestemmelser, der er udtaget til dissekering, er gengivet, ligesom de relevante retslige afgørelser, der foreligger, i bedste fald er medtaget i helt kursorisk gengivelse. En del af den af forfatteren trods alt nævnte retspraksis synes imidlertid ikke altid at bekræfte forfatterens generelle udgangspunkt: at det blandt andet er afgørende for mulighederne for strafnedsættelse og for forsøgsstraf, hvorvidt der foreligger et særdelikt. Denne diskrepans forklares dog med, at domstolene ikke altid har været opmærksomme på den generelle problemstilling i den konkrete retsanvendelse.

Lars Bo Langsted

Handelshøjskolen i Aarhus

Hans Dieter Montag: Die Anwendung der Strafvorschriften des GmbH-Rechts auf faktische Geschäftsführer. Duncker & Humblot, Berlin 1994. ISBN 3-428-08139-0.

Denne lille bog på 125 sider er forfatterens tyske disputats. Den tyske aktieselskabslov indeholder en række bestemmelser, som selskabernes ledelse kan straffes for at tilsidesætte, f. eks. regler vedr. stiftelse, ændring af kapitalforhold, oplysningspligt over for registertilsyn

og offentligheden samt pligt til at lade selskabet undergive en konkursbehandling. Forfatteren viser i indledningen, at der kan tænkes en række tilfælde, hvor personer, der ikke formelt tilhører selskabets ledelse, reelt udøver ledelsesbeføjelser, ligesom den formelle leder kan tænkes alene at være en stråmand. Bogen er en analyse af, i hvilket omfang disse reelle – men ikke formelle – ledere er omfattet af straffebestemmelserne for selskabets ledere. Det påvises, at Bundesgerichtshof i betydelig grad har ladet de reelle forhold være afgørende for strafansvaret. Det anføres, at de enkelte elementer, der civilretligt karakteriserer ledelsen, også er væsentlige for den strafferetlige bedømmelse, selv om denne altså kan nå til en anden kreds end den civilretlige ledelse.

Jeg må erkende, at jeg har svært ved at se, at denne bog med sit specielle emne behandlet i et klassisk tysk skoleridt kan have interesse for ret mange jurister i Norden.

Gorm Toftegaard Nielsen

Aarhus Universitet

Alexander W. Pisciotta: Benevolent Repression. Social Control and the American Reformatory-Prison Movement. New York University Press, New York 1994. ISBN 0-8147-6623-4. xii + 197 s.

Elmira har en positiv klang i fængselshistorien. Herfra kom der inspiration til at indrette fængslerne på en måde, så unge afsonere kunne påvirkes gennem uddannelse og forlade fængslet som bedre egnede til samfundslivet. Knyttet til bevægelsen er behandlingstankegang, tidsbestemte sanktioner og prøveløsladelse, der skulle gøre kristne gentlemen af unge kriminelle. Tankerne påvirkede f. eks. indretningen af fængslet i Nyborg i Danmark. I denne korte bog konfronteres institutionens skin med dens faktiske væsen, og hele reformatory-bevægelsen beskrives. Det dokumenteres, hvordan reformatory-bevægelsen opfandt en helt ny kriminel klasse, farlige unge lovovertredere. Det vises, hvordan denne model-institution var en af de mest, om ikke det mest ineffektive og brutale fængsel i U.S.A. Senere ændres reformatorierne til institutioner for mindre intelligente, psykopater m. fl., og systemet bliver racehygiejnisk. Beskrivelsen af de faktiske forhold er rystende. Samtidig benytter forfatteren materialet til at tage afstand fra væsentlige elementer i Foucaults teoretiseringen.

Vagn Greve

Paul Wetterich & Helmut Hamann: Strafvollstreckung. 5. Auflage. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1994. ISBN 3-406-38472-2. XXX + 560 s.

Strafværksættelsesret er en subdisciplin, som næppe er blevet behandlet særskilt i de nordiske lande. Området er beslægtet med straffuldbyrdelsesretten, der handler om indholdet af fuldbyrdelsen. Ved bødestraffe er områderne stærkt overlappende, men ved frihedsstraffe er det naturligt at skelne mellem dem. Under strafværksættelsesret hører f. eks. regler om eftersøgning af dømte forbydere, indkaldelse til afsoning og – den erfaringsvis ikke sjældent vanskelige – beregning af straffetider. Nærværende fremstilling er en decideret håndbog med beregningseksempler og paradigmata, og som sådan er den særdeles grundig og overskuelig. Derimod indeholder den ingen analyser overhovedet. Eftersom

den også behandler retshjælp fra udlandet og til udlandet, kan den meget vel være et praktisk redskab for nordiske myndigheder, som har slige kontakter med Tyskland.

Vagn Greve

Ny litteratur

- Peter B. Ainsworth: *Psychology and Policing in a Changing World*. John Wiley & Sons, Chichester 1995. ISBN 0-471-94225-1 (cased)/-95607-4 (paper). xiii + 266 s. £ 15.95 (paper).
- Flemming Balvig: *Kriminalitet og social kontrol*. Columbus, København 1995. ISBN 87-98159-322. 176 s.
- Flemming Balvig: *Ungdom oplever mere vold!* Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1995. ISBN 87-574-5876-6. 121 s.
- Betænkning om fotoforevisning, konfrontation, efterlysning og observation. Nr. 1298. København 1995. ISBN 87-601-5023-8. 149 s.
- Jean-Paul Brodeur (Ed.): *Comparisons in Policing: An International Perspective*. Avebury, Aldershot 1995. ISBN 1-85972-091-9. vii + 234 s. £ 35.00.
- Erik Carlé: *Københavns Fængsler i 100 år*. Justitsministeriet, København 1995. ISBN 87-601-4737-7. 356 + xix s.
- Bo von Eyben, Jørgen Nørgaard & Hans Henrik Vagner: *Lærebog i erstatningsret*. 3. udg. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1995. 388 s.
- Aleksandar Fatic: *Punishment and Restorative Crime-Handling. A social theory of trust*. Avebury, Aldershot 1995. ISBN 1-85972-023-4. xi + 281 s. £ 37.50.
- Julia Fionda: *Public Prosecutors and Discretion: A Comparative Study*. Clarendon Press, Oxford 1995. ISBN 0-19-825915-8. xviii + 268 s.
- Max Fredriksson & Ulf Malm: *Brottsfrens rättigheter i brottmålsprocessen*. 2. uppl. Fritzes, Stockholm 1995. ISBN 91-38-50489-8. 128 s.
- B. Gomard & J. Møller (Red.): *Retsplejelov, EU-domskonvention og Straffelov*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1995. ISBN 9-788757-461749. 306 s. 185 d.kr.
- M. S. Groenhuijsen & M. I. Veldt (Ed.): *The Dutch Approach in Tackling EC Fraud*. Kluwer Law International, The Hague 1995. ISBN 90-411-0071-7. viii + 134 s.
- Jan Gustavsson: *Vad tycker fångarna? – en intervjuundersökning med intagna vid klass III- och IV-anstalter*. Rapport 1995:1. ISSN nr. 1102-5905. 41 s.
- John Jackson & Sean Doran: *Judge Without Jury. Diplock Trials in the Adversary System*. Clarendon Press, Oxford 1995. ISBN 0-19-825889-5. xxii + 322 s. £ 37.50.
- Nils Jareborg: *Straffrättens gärningslära*. Fritzes, Stockholm 1995. ISBN 91-38-50285-2. 270 s.
- Alf Kvaal: *Formjus. Rettsreglene for visuelle kunst- og designfag*. ad Notam, Oslo 1995. ISBN 82-417-0489-5. 267 s.
- James McGuire (Ed.): *What Works: Reducing Reoffending. Guidelines from Research and Practice*. John Wiley & Sons, Chichester 1995. ISBN 0-471-95053-X (case)/-95686-4 (paper). xiii + 242 s. £ 29.99/£ 14.99.
- Hanne Petersen & Henrik Zahle (Ed.): *Legal Polycentricity: Consequences of Pluralism in Law*. Dartmouth, Aldershot 1995. ISBN 1-85521-662-0. 245 s. (Heri John Griffiths om euthanasi).
- Per Schultz Jørgensen, Else Christensen & Bo Ertmann (Red.): *Børn og unge på tværs – tværgående social indsats for børn, unge og familier*. Hans Reitzels Forlag, København 1995. ISBN 87-412-3011-6. 321 s. 250,00 d.kr.
- Nigel South (Ed.): *Drugs, Crime and Criminal Justice. Volume I: Histories and Use, Theories and Debates. Volume II: Cultures and Markets, Crime and Criminal Justice*. Dartmouth, Aldershot 1995. ISBN 1-85521-352-4 (2 vol. set). xxxvi + 563 + xxix + 530 s.